

**Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.100
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри педагогіки та
освітнього менеджменту
імені Богдана Ступарика
СТИНСЬКІЙ Вікторії Володимирівні
76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57**

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора,
професора кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кірдан Олени Леонідівни

на дисертацію **Бандури Лілії Романівни**

**«Історіографія застосування інноваційних технологій у підготовці
майбутніх вчителів початкової школи у закладах вищої освіти України
(90-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.)»**,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

***Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок із
галузевими науковими програмами.***

Сучасна система професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи проходить етап модернізації, коли оновлюють зміст, упроваджують інноваційні технології, опрацьовують питання якісної підготовки майбутніх учителів до процесу навчання, виховання та розвитку молодших школярів в умовах освітнього середовища початкової школи. Акценти, які окреслені в Законах України «Про освіту» (2017) та «Про вищу освіту» (2014), Концепції «Нова українська школа» (2017), Стратегії розвитку вищої освіти на 2022–2032 роки (2022), передбачають докорінні зміни у професійній підготовці сучасного вчителя. За умов реалізації нових професійних завдань, відповідей на сучасні суспільні виклики з підготовки конкурентоспроможного фахівця важливим є конструктивний вітчизняний

досвід та його упровадження у практику підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти України.

Аналіз змісту дисертації Лілії Романівни Бандури свідчить про те, що це історико-педагогічне дослідження, виконане у вимірі історіографії. Значущість педагогічної історіографії полягає у тому, що вона уможливорює конкретизацію і систематизацію історико-педагогічного процесу, увиразнює масштабність та спектр наукових розвідок, істотно збагачуючи знання про національний освітній поступ, сприяє формуванню і розвитку професійних педагогів-дослідників. На основі аналізу масиву публікацій історіографічна розвідка уможливорює відстеження тенденцій розвитку історико-педагогічного процесу, а вивчення історії застосування інноваційних технологій підготовки майбутніх учителів початкової школи у закладах вищої освіти України у 90-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. набуває повноти і довершеності за умови здійснення аналізу історіографії, наукового опрацювання проблеми, критичного огляду численних досліджень вітчизняних науковців.

Зазначене аргументує безумовну наукову доцільність дисертації Л. Р. Бандури, а історіографічний контекст надав авторці змогу не лише відобразити пріоритетні напрями розвитку наукових досліджень про застосування інноваційних технологій підготовки майбутніх учителів початкової школи у закладах вищої освіти України у 1993–2021 рр., а й забезпечити якнайширше охоплення та узагальнення думок, підходів, оцінок, уміщених у працях, присвячених досліджуваній проблемі.

Актуальність дослідження підсилюється низкою нерозв'язаних суперечностей, виявлених дисертанткою, з-поміж яких увагу привертають такі: необхідність використання сучасного рівня методологічних засад історіографії, присвяченій застосуванню інноваційних технологій у підготовці вчителів початкової школи у ЗВО України, та недостатністю їх оновлення і вдосконалення у контексті трансформаційних освітніх процесів, соціокультурних та цифрових викликів, спричинених інтеграцією до європейського освітнього простору; потребою урахування вимог НУШ до застосування інноваційних технологій та недостатнім рівнем реального стану їх вивчення в історіографічних дослідженнях.

Важливо відзначити, що дисертація виконана в межах науково-дослідницької роботи кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, а саме: «Історико-педагогічні проблеми навчання і

виховання у системі безперервної освіти» (державний реєстраційний номер 0108U009122).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертація Бандури Лілії Романівни є завершеним науковим дослідженням, яке виконане на належному науково-методичному рівні.

Дисертаційна робота передбачає здійснення комплексного аналізу української педагогічної історіографії 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст. про застосування інноваційних технологій підготовки майбутніх учителів початкової школи у ЗВО України для вдосконалення організації освітнього процесу. Поставленої мети авторка роботи досягла шляхом розв'язання чітко визначених наукових завдань.

Завдяки доцільно сформованій репрезентативній джерельній базі дослідження, що містить 883 найменування, дисертантка змогла, проаналізувавши широкий спектр різноманітних публікацій, встановити й відобразити рух у часі педагогічних ідей про застосування інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів початкової школи, їх практичне втілення, а також зміни в інтерпретаційних підходах дослідників протягом трьох виділених нею періодів у розвитку історіографічного процесу нагромадження наукових знань про застосування інноваційних технологій у підготовці вчителів початкової школи у 90-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, є обґрунтованими; вони забезпечені застосуванням комплексу взаємодоповнювальних методів (загальнонаукових: аналіз, синтез, пояснення, класифікація, індукція, дедукція; пошуково-бібліографічного, історіографічного, термінологічного, порівняльно-аналітичного, структурно-системного, статистичного, фокус-груп дискусій та SWOT-аналізу), адекватних предмету, меті та завданням дослідження, а також об'єктивним аналізом здобутих результатів.

Заслуговує на увагу застосування нетипових для історико-педагогічного дослідження методів фокус-груп дискусій та SWOT-аналізу для проведення експертизи, спрямованої на виявлення негативних і позитивних тенденцій підготовки вчителів початкової школи із застосуванням інноваційних технологій у науковому дискурсі.

Достовірність результатів дисертаційного дослідження не викликає сумнівів, оскільки забезпечена широким використанням наукових методів, репрезентативної джерельної бази, що становить одну з необхідних і

достатніх умов забезпечення вірогідності й обґрунтованості результатів історико-педагогічних досліджень, широкою апробацією результатів роботи у науково-комунікаційних заходах різного рівня.

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.

У процесі дослідження Л. Р. Бандура отримала вагомні наукові результати, важливі для сучасної педагогічної науки, а саме: обґрунтовано поняттєво-категорійний апарат та здійснено класифікацію джерельної бази дослідження; розроблено періодизацію історіографічного процесу нагромадження наукових знань про застосування інноваційних технологій у підготовці вчителів початкової школи за досліджуваного періоду; схарактеризовано цей процес та показано еволюцію його наукової інтерпретації; визначено можливості творчого використання історіографічного доробку про застосування інноваційних технологій у підготовці вчителів початкової школи в удосконаленні системи підготовки майбутнього вчителя початкової школи та розвитку історико-педагогічних досліджень з означеної проблеми.

Нові факти, одержані здобувачем.

Дисертація Л. Р. Бандури є комплексним дослідженням, у якому вперше: здійснено комплексне історико-педагогічне дослідження історіографії застосування інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти України 90-х рр. ХХ ст. – початку ХХІ ст.; розроблено періодизацію історіографічного процесу застосування інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів початкової школи в ЗВО України (90-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.): I етап – 1993–1999 рр. – засвідчує активний пошук сутності поняття «інноваційні педагогічні технології» у науковому дискурсі, характеризує пріоритет застосування кредитно-модульних технологій в освіті; II етап – 2000–2016 рр. – передбачає дослідження з питань євроінтеграції в розвитку вищої освіти, активного впровадження інноваційних освітніх технологій; III етап – 2017–2021 рр. – актуалізує розвиток цифрових технологій та застосування інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів початкової школи в ЗВО України та наукових дослідженнях відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа».

Окрім того, у дисертації схарактеризовано особливості змісту інноваційних технологій та їх застосування у ЗВО (історіографічний аспект), що передбачає якісну підготовку майбутніх учителів початкової школи, забезпечує поглиблення, розширення та оновлення професійних знань, умінь

і навичок, формування педагогічних компетентностей; окреслено потенціал інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів початкової школи у ЗВО України досліджуваного періоду у науковому дискурсі; уточнено та запропоновано авторську інтерпретацію ключових понять дослідження: «застосування інноваційних педагогічних технологій», «історіографія застосування інноваційних педагогічних технологій»; здійснено комплексний аналіз та інтерпретацію різнопрофільних наукових джерел із проблеми застосування інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів початкової школи у закладах вищої освіти України (90-ті рр. XX – початок XXI ст.).

Значення для науки і практики результатів, отриманих автором.

Дисертаційна робота Л. Р. Бандури містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання.

Результати дослідження упроваджено в освітній процес Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка за № 01-23/78 від 01.04.2024 р.); Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка за № 17/19-1120 від 10.04.2024 р.); ліцею імені В'ячеслава Чорновола м. Івано-Франківськ (довідка за № 2/12 від 18.12.2023 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Основні положення, результати та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані при вирішенні наукових і практичних завдань модернізації системи професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи; для розширення змісту курсів лекцій, практичних і семінарських занять з освітніх компонентів підготовки здобувачів вищої освіти зі спеціальності 013 Початкова освіта; а також під час укладання підручників, посібників, методичних рекомендацій для студентів, аспірантів, викладачів, науковців. Зокрема, розроблено елективний курс «Дискусійні питання застосування інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів початкової школи (історіографія дослідження)», матеріали для підготовки майбутніх учителів початкової школи тощо.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності.

Дисертація Л. Р. Бандури на правах рукопису має чітку структуру і містить всі необхідні для дисертаційної роботи структурні елементи: анотації українською й англійською мовами, список умовних позначень, вступ, три

розділи з висновками до них, загальні висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертації становить 393 сторінки, основний текст викладено на 219 сторінках.

Аналіз структури та змісту дисертації засвідчує, що дисертаційне дослідження є цілісним, характеризується чіткістю викладу матеріалу та логічною послідовністю.

У вступі авторка детально обґрунтувала актуальність проблеми; вказала на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначила науковий апарат та представила методи дослідження; розкрила наукову новизну і схарактеризувала практичне значення одержаних результатів; надала інформацію про особистий внесок здобувачки у праці, опубліковані у співавторстві, упровадження й апробацію результатів дослідження.

У першому розділі роботи – «Теоретичні засади дослідження історіографії застосування інноваційних технологій у підготовці майбутніх вчителів у ЗВО (90-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.)» – дисертанткою схарактеризовано поняттєво-категоріальний апарат дослідження (п. 1.1); з'ясовано ступінь дослідження проблеми (п. 1.2); подано періодизацію історіографічного процесу нагромадження знань про застосування інноваційних технологій у підготовці вчителів початкової школи (п. 1.3).

До переваг змісту цього розділу зараховуємо: узагальнення підходів до тлумачення термінологічного поля досліджуваної проблеми, представленого поняттями «історіографія» (с. 29–31 дисертації), «інновація», «новація», «технології», «технологія навчання», «освітня технологія», «інноваційні технології» (с. 31–55 дисертації, додатки Б, В), на основі чого подано авторське потрактування поняття «історіографія застосування інноваційних технологій» як сукупності різнопрофільних та різногалузевих праць, які відображають знання про сутність, особливості, інші характеристики процесу розробки та застосування інноваційних технологій у педагогічній діяльності» (с. 55 дисертації); виокремлено авторкою найвагомші ознаки та характеристики визначених етапів історіографічного процесу нагромадження знань про застосування інноваційних технологій у підготовці вчителів початкової школи.

У другому розділі дисертаційної роботи – «Пріоритетні напрями розвитку наукових досліджень про застосування інноваційних технологій у підготовці майбутніх вчителів початкової школи у ЗВО (1993–2021 рр.)» – конкретизовано формування концепту «інноваційна технологія» у процесі

підготовки майбутніх учителів початкової школи в дослідженнях українських учених (1993–1999 рр.) (п. 2.1); обґрунтовано застосування інноваційних технологій у підготовці майбутніх вчителів початкової школи в рецепції вітчизняних науковців (2000–2016 рр.) (п. 2.2); схарактеризовано українську педагогічну історіографію про цифровізацію у підготовці майбутніх учителів початкової школи (2017–2021 рр.) (п. 2.3).

На наш погляд, перевагою підрозділу 2.2 є те, що авторці вдалося проаналізувати репрезентативну джерельну базу дослідження проблеми розвитку інноваційних технологій у підготовці вчителів початкових класів і це дало можливість сформулювати власну думку щодо означеної проблематики та виокремити її напрями.

Позитивного схвалення заслуговує аналіз праць українських науковців про цифровізацію у підготовці майбутніх учителів початкової школи (с. 170–172 дисертації), зокрема застосування інноваційних стратегічних технологій (перехресне навчання, навчання через аргументацію, випадкове навчання, обчислювальне мислення, втілене навчання тощо), STEM-підходу у навчанні (с. 173–174).

Третій розділ дисертації – «Актуальні проблеми застосування інноваційних технологій у підготовці майбутніх вчителів початкової школи в інтерпретаціях українських учених (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.)» – охоплює аналіз праць вітчизняних науковців про особливості використання інноваційних технологій в організації освітнього процесу майбутніх учителів початкової школи у вишах України (п. 3.1), потенціал і виклики застосування інноваційних технологій (п. 3.2), характеристику творчого використання доробку українських учених у розвитку наукових досліджень та вдосконаленні освітнього процесу з підготовки майбутніх учителів початкової школи у ЗВО України (п. 3.3).

На наш погляд, значущим є те, що авторкою на основі аналізу праць вітчизняних науковців про особливості використання інноваційних технологій в організації освітнього процесу майбутніх вчителів початкової школи у вишах України виокремлено їх такі ключові особливості: актуалізація питання поліпшення якості освіти в підготовці вчителів початкової школи; активне застосування інноваційних технологій у фаховій підготовці вчителів початкової школи тощо.

Позитивного схвалення заслуговує здатність дисертантки до узагальнення та систематизації результатів дослідження і їх графічного

представлення, зокрема напрямів дослідження інноваційних технологій та потенціалу їх застосування (таблиця 3.2. на с. 198–199).

Значущими вважаємо виокремлені дисертанткою напрями творчого використання історико-педагогічного досвіду застосування інноваційних технологій у підготовці вчителів початкової школи (с. 228–229).

Висновки до роботи логічні, вони відповідають завданням дослідження. Додатки доповнюють текст дисертації, містять важливу інформацію з теми дослідження.

Дисертаційне дослідження Л. Р. Бандури є повністю завершеним. Авторка дослідження досягла мети, успішно розв'язала поставлені завдання.

Повнота викладення наукових положень в опублікованих працях.

Основні наукові положення дослідження викладено у 12 наукових працях, серед яких: 5 статей у фахових виданнях України (з них 2 статті у співавторстві), 1 стаття в колективній монографії, 6 праць у збірниках матеріалів наукових конференцій. Розвідки, що мають співавтора, містять чітко вказаний особистий внесок здобувачки.

Зміст, обсяг та кількість друкованих праць відповідають чинним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії і надають авторці право публічного захисту дисертаційного дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

Аналіз дисертації Л. Р. Бандури дає підстави для висновку, що авторка робить посилання на джерела при використанні ідей та положень, які в них представлені, відповідно до норм законодавства про авторське право та суміжні права.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, зазначимо низку дискусійних положень та зауважень до змісту роботи, а також хочемо висловити окремі побажання:

1. Дисертанткою на с. 29–56 схарактеризовано основні підходи до визначення ключових понять дослідження. Зважаючи на те, що рецензована робота має історіографічний характер, її структуру, а саме підрозділ 1.1. «Поняттєво-категорійний апарат дослідження», доцільно було б доповнити аналізом праць учених у галузі джерелознавства та історії педагогіки, що розкривають різні підходи науковців до потрактування понять «педагогічна історіографія» і «педагогічно-історіографічне джерело». Натомість підходи

до визначення поняття «педагогічна історіографія» авторкою подано на с. 88 у підрозділі 1.3.

2. У дисертаційній роботі (розділ 1, підрозділ 1.1.) та додатках Б, В, Г використано значну кількість категорій та понять, що свідчить про теоретичну значущість дослідження. Проте доречним було б об'єднання термінів, використовуваних у роботі, у глосарій, що сприяло б цілісному та узагальненому представленню базових дефініцій дослідження.

3. На с. 89–90 дослідниця підсумовує «... ми опиратимемося на розуміння періодизації як поділу на часові відрізки, що характеризуються певними особливостями, які мають прямий вплив на розвиток питання, що вивчається. У нашому випадку здійснюватимемо поділ, урахувавши дослідження науковців, вплив історико-педагогічної думки, історіографії на процес розвитку інновацій у підготовці спеціалістів». Зважаючи на те, що особливістю історико-педагогічних досліджень є періодизація досліджуваних педагогічних явищ, а критерій виступає відповідним індикатором, на підставі якого оцінюється історіографічний процес нагромадження знань про застосування інноваційних технологій у підготовці вчителів початкової школи, на наш погляд, доцільно було чіткіше виокремити критерії періодизації.

4. Зміст другого розділу роботи викладений логічно та у строгій послідовності, оскільки авторка здебільшого послуговується хронологічним підходом до розкриття пріоритетних напрямів розвитку наукових досліджень про застосування інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів початкової школи у ЗВО (1993–2021 рр.). Однак, на наш погляд, варто було б застосувати проблемний підхід, який би дав змогу побачити основні ідеї та тенденції у їх розвитку в кожному хронологічному періоді.

5. Урахувавши напрацювання дисертантки, зокрема додаток И «Застосування інноваційних технологій у підготовці майбутніх вчителів початкової школи у ЗВО» (с. 369–373), як побажання для подальшої наукової роботи в означеному напрямі рекомендуємо підготувати та видати хронологічно-тематичний покажчик праць із проблеми застосування інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів початкової школи за різномірною систематизацією (за темами досліджень, за авторами досліджень тощо).

Водночас висловлені зауваження та побажання мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи.

Висновки.

Аналіз дисертації та опублікованих праць дозволяє зробити висновок про те, що дисертаційне дослідження Лілії Романівни Бандури є завершеною, самостійною, цілісною науковою працею, яка містить наукову новизну, теоретичне і практичне значення, обґрунтовані й аргументовані висновки.

Дисертація «Історіографія застосування інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів початкової школи у закладах вищої освіти України (90-ті рр. XX ст. – початок XXI ст.)» відповідає вимогам наказу Міністерства науки і освіти України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, зі змінами, внесеними Постановами КМУ № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р. та № 507 від 03.05.2024 р.), а її авторка, Бандура Лілія Романівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта / Педагогіка.

Офіційний опонент –
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Олена КІРДАН